

Novotná, H., Špaček, O., & Štovičková, M. (2019). *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK. 496 s.

<https://doi.org/10.15452/PsyX.2020.11.0013>

Empirický výzkum ve společenských vědách má celou řadu podob. Navrhnout jej a realizovat však není jednoduchá a nenáročná práce, obzvláště pro začínající badatele. V letošním roce se po více než šesti letech spolupráce multidisciplinárního týmu objevila na trhu publikace s názvem „Metody výzkumu ve společenských vědách“. Kolektiv autorů vyučuje psychologii, sociologii a sociální antropologii na FHS UK a při psaní této knihy čerpal ze svých zkušeností s výukou metodologie těchto společenských věd.

Jak vyplývá z názvu knihy, orientovali autoři text především jako výklad poznávacích postupů používaných ve společenských vědách. Autoři v této publikaci úmyslně ponechávají stranou proměny, kterými empirický výzkum prošel. V centru jejich zájmu je mnohem více snaha o zpřístupnění perspektivy logiky samotného výzkumu a zprostředkování orientace v soudobých společenskovědních výzkumných metodách. Oslovují přitom zejména čtenáře z řad studentů těchto oborů.

Knihy je rozdělena do čtyř částí. V první části knihy se autoři pokoušejí odpovědět na otázky spojené se zakotvením metodologie empirického výzkumu ve vědě a na otázky, jak má či může fungovat vědecké poznání. V následujících dvou částech jsou pak představeny možné způsoby, jimiž lze kvantitativní a kvalitativní výzkum realizovat. Žádoucí perspektivou, kterou se autoři snaží mít neustále na zřeteli, je zpřístupňování kompetencí pro samostatné provádění

výzkumných aktivit, ale i budování vhledu s ohledem na to, jak se v daném výzkumném kontextu přemýšlí a argumentuje. Na závěr učebnice je čtenář v kratší dodatkové kapitole seznámen s vývojem způsobů poznávání ve společenských vědách v kontextu kulturněhistorického vývoje.

Struktura knihy je taková, že se může číst na přeskáčku a nehrozí, že se její výklad stane nesrozumitelným. Dá se v ní přehledně listovat a kapitoly se dají číst jako součást celku učebnice, ale i jednotlivě. Ve všech kapitolách jsou zvládnutá klíčová slova, na která je odkazováno také v rejstříku. Definice některých pojmů, ale také příklady či doplňující informace k tématu, jsou pro čtenáře přehledně zpracovány v rámečcích uvnitř kapitol. Pro větší srozumitelnost se autoři snaží vysvětlovat jednotlivé výzkumné problémy, nejasnosti a obtíže na ilustrujících příkladech. Závěry kapitol tvoří shrnutí zpracovaných témat a seznam použitých i doporučených literatury k dalšímu studiu, jež je řazena dle významnosti.

V úvodní části knihy nazvané „Kontexty, principy a souvislosti empirického výzkumu“ seznamují autoři čtenáře se vztahem mezi teoretickou a empirickou částí vědy. Nejprve se věnují významu teorie v empirickém výzkumu a následně vysvětlují, jak její role souvisí s epistemologickými otázkami a jakými způsoby rozličné teoreticko-epistemologické perspektivy implikují odlišné způsoby tázání se nebo představy o vědě.

Obsah druhé kapitoly této části tvoří úvahy o rozvaze výzkumného projektu. Autoři se zde snaží vštípit studentům představu o závažnosti toho výzkumného kroku, který bývá studenty často podceňován. Student, který neví, co chce zkoumat nebo neví, proč chce daný problém zkoumat

a nemá o tématu téměř nic přečteného, je na nejlepší cestě dostat se do problému jak v komunikaci s pedagogem, tak v realizaci diplomové práce. Závažnost tohoto kroku nelze přecenit a začínající výzkumník bude bezesporu ve výhodě, pokud se s obsahem této kapitoly podrobně seznámí. Studenti druhých ročníků si často svá výzkumná témata vybírají bez ohledu na to, co je bude v rámci výzkumu čekat. Explicitní pozastavení se nad tím, že vytyčené výzkumné oblasti v sobě skrývají mnohá úskalí a že je velký rozdíl v laickém tázání se na svět kolem nás a tím, když se rozhodneme, že se je rozhodneme nahlížet v kontextu některé ze společenských věd, vnímám jako velmi přínosné.

Poslední téma, kterému se autoři v rámci této části rozhodli věnovat, tvoří kapitola o etice výzkumu. Již na první pohled čtenáře zaujme, že její obsah netvoří jen výčet formálních náležitostí, které by měl výzkum splňovat, ale že zde autoři obrací pozornost i na roli výzkumníka – aktivního činitele celého procesu a důsledně hájí pozici, ve které by měl badatel přijmout zodpovědnost za to, jak do světa vstupuje a jaké má jeho bádání v tomto světě následky. Vnímám jako velice žádoucí, že na otázky související s etikou výzkumu není odkazováno pouze v této kapitole, ale že jsou průběžně diskutovány i v jiných částech knihy. Etický odkaz každého výzkumu by měl být živým kontextem a nikoli izolovanou formalitou, na což se autorům daří odkazovat.

Ve druhé části knihy nazvané „Kvantitativní strategie výzkumu“ se autoři věnují základním charakteristikám a postupům v kvantitativních výzkumných strategiích a snaží se u čtenářů rozvíjet dovednosti potřebné k přípravě a realizaci tohoto typu vlastního výzkumu. Za povšimnutí stojí, že

se zde autoři snaží předcházet často zkruslenému obrazu toho, jaké podoby a cíle tento typ výzkumu má. Tematizují časté nadužívání prezentace kvantitativního výzkumu zaměřeného pouze na testování hypotéz a explicitně se vymezují vůči tomuto převládajícímu postupu ve statistice, která zcela opomíjí smysl a významnost popisného užití výzkumných metod.

Ve třetí části knihy s názvem „Kvantitativní strategie výzkumu“ se autoři pokoušejí čtenáři zpřístupnit vhled do toho, jak se v tomto typu výzkumu přemýšlí, argumentuje a realizuje výzkum. Nejprve se zde věnují zdrojům metod kvalitativního výzkumu a následně, prostřednictvím klíčových charakteristik, představují hlavní výzkumné strategie užívané v této oblasti. Autoři zde nepostupují obvyklým a často užívaným způsobem prezentace pomocí předložení výčtu typických epistemologických přístupů. Naopak se všude napříč svým výkladem snaží zachovávat nereduktivní a originální teoreticko-epistemologická zázemí.

Vzhledem k nárůstu zájmu o smíšený výzkum čtenáře možná překvapí, že se autoři ve struktuře výkladu rozhodli přijmout dělení na kvantitativní a kvalitativní výzkumné strategie. V sociálních vědách jsme v současné době svědky zvyšování počtu projektů se smíšeným designem. Dokonce by se s nadsázkou dalo říci, že se smíšený výzkum se stal „metodologickou módou“, ať už se jedná o pořádání konferencí zaměřených na smíšený výzkum či zařazování samostatných seminářů s tímto tématem do vysokoškolské výuky. Tento typ designu v určitých případech poskytuje komplexnější a celistvější pochopení výzkumného problému než jeho oddělené podoby a spolu s tím i umožňuje zodpovídat různorodější výzkumné otázky. O to více překvapí, že se

mu v této publikaci bez ohledu na důvody, nedostalo více pozornosti.

Na závěr zbývá odpovědět na otázku ohledně užitečnosti této knihy a jejího přispění k úspěšnému zpracování kvalifikačních prací. Jedna z hlavních preferencí v oblasti výzkumu na FHS spočívá v uplatňování hodnot autonomie a svobody bádání. Aby mohl student vypracovat samostatnou vědeckou práci na jím preferované téma, potřebuje k tomu řadu technických, metodologických, organizačních a logistických dovedností. Ne všichni studenti však po absolvování patřičných seminářů mají předpoklady nezbytné k tomu, aby mohli vlastní výzkum kvalitně provádět. Pro studenta, který nemá dostatek těchto dovedností, může být snaha o samostatný výzkum frustrujícím zážitkem. Jeho frustrace může být navíc zesilována tím, že už na samém začátku má jen nejasnou předsta-

vu o tom, zda je vůbec schopen potřebná data v požadované kvalitě a rozsahu získat, kolik času mu to zabere a zdali je schopen je zpracovat.

Autoři text učebnice skutečně soustředili nejen jako „učebnicovou“ prezentaci výzkumných metod. Kniha se svou přívětivou podobou přibližuje pozici začínajícího badatele natolik, že si všímá jeho rozpaků a specifických omylů při prvních pokusech o realizaci výzkumu. Její přínos však vnímám jako aktuální nejen pro začínající badatele, ale i pro vysokoškolské pedagogy vyučující metodologické semináře. Těm kniha nabízí zviditelnění perspektivy toho, jak řada studentů jejich metodologických seminářů přistupuje k metodologii v okamžiku, kdy je jejich studijní povinností nutí přistoupit k realizaci výzkumu.

Eliška Švecová